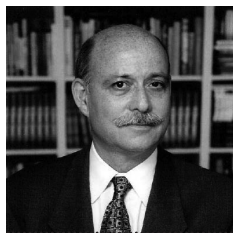

Závěrečný projev

Jeremy Rifkin

zakladatel a současný prezident
Foundation on Economic Trends, Washington, D. C., USA

Závěrečný projev

Dovolte, abych zahájil svůj příspěvek několika faktickými informacemi. Učím na nejstarší obchodní škole na světě, na Warth Institute. Učím tam již velice dlouho. Učím a učil jsem velké obchodníky, budoucí lídry firem, řada vašich výkonných ředitelů a vysokých manažerů prošla máma rukama. Všem svým studentům říkám jednu věc, a to že obchod není primární institucí a nikdy nebyl. V průběhu vývoje lidské civilizace jsme špatně pochopili roli obchodu. Zásadně jsme se v její interpretaci zmýlili. Od dob osvícenství soustavně špatně chápeme roli obchodu. Ve středověku, za dob Tomáše Akvinského, byla hlavní motivací, hnacím motorem a hlavním cílem spása v příštím světě, ve světě po smrti. Společenským pojítkem byla víra, na níž stály i feudální vztahy.

V době osvícenství přišli René Descartes, John Locke, Adam Smith a další s přístupem, o kterém se domnívali, že je lepší. Lidé nejsou hříšníky, nýbrž materialisty. Hnacím motorem je užitek, lidé se zajímají především sami o sebe, nicméně nejsou hříšní. Hlavním cílem již není spása v příštím světě, ale pokrok v tomto světě. Sociálním pojítkem není víra, nýbrž rozum, na němž stojí trhy a národní státy. Naši předchůdci spolkl i s navijákem Lockovu teorii o tom, že člověk je tvor zistný, a Benthamovu teorii, že člověk je prospěchářské zvíře. Ovšem to všechno je mylné. V dějinách lidstva neexistuje jediný příklad, že by lidé v jakékoli společnosti nejprve ustavili obchod nebo vládu a poté teprve kreativní kulturu. Obchod a vláda nejsou primární instituce, jsou to naopak nadstavby kultury. Kultura není něco, co děláme ve chvíli, kdy máme hotovou práci. Kultura je to, v rámci čeho tvoříme, píšeme naše příběhy, v rámci kultury vytváříme věčná pouta. Žijeme z příběhů, proto máme jazyk. Pomocí jazyka se vyjadřujeme, vstupujeme do interakce s druhými. Základním znakem člověka není, že se zajímá primárně o sebe nebo že je prospěchářský. Libido a sexuální pudy nejsou naší primární motivací. Kognitivní psychologie nás učí to, co ví každý rodič: každé novorozeně se rodí s cílem být součástí společenství, mít citové vztahy, patřit do určité komunity, objímat a být objímáno.

Relativně nedávno, okolo roku 1994, byly objeveny tzv. zrcadlové neurony. Tento objev je velmi zásadní, protože je důkazem, že empatie je vrozená. Zrcadlové neurony byly objeveny u savců, u některých primátů a u lidí. K objevu došlo při pozorování makaků v kleci. Jeden z makaků měl na hlavě přístroj pro MRI (magnetickou rezonanci). Když se makak snažil rozbít ořech, došlo v mozku k aktivitě určitých neuronů. Když se vědci zamě-

řili na jiného makaka, který byl s ním ve společné kleci a který jeho snahu zbavit se předmětu pozoroval, zjistili, že v mozku pozorujícího makaka dochází k aktivitě týchž neuronů – jako by tento pozorující makak prožíval totéž, co makak pozorovaný. Došlo tedy k objevu schopnosti neuronů způsobit to, abychom prožívali situace ostatních, jako bychom je zažívali sami. To je základem socializace, základním znakem všech kojených savců.

Co je kultura? Kultura je to, v rámci čeho tvoříme, přivítáme, upevňujeme svá empatická pouta. Kultura je to, v rámci čeho píšeme své příběhy, kde nacházíme svůj vlastní smysl, cíl. Kultura dává smysl existenci v komunitě, interakci s ostatními. Kultura je něco, v rámci čeho vytváříme důvěru. Obchod důvěru vytvořit nedokáže, je z ní naopak živ. Obchod důvěry využívá, může ji i zničit, nicméně ji nedokáže vytvořit.

Zásadní věcí, kterou musíme pochopit, je fakt, že se dnes nacházíme v hluboké krizi kultury. Naše schopnost, nebo naopak neschopnost přenastavit způsoby myšlení určí, jak se postavíme k ekonomické, environmentální a globální krizi, ve které se nacházíme. Bohužel se ještě nenacházíme ve fázi, kdy bychom to pochopili. V Evropské unii i ve Spojených státech se stále stavíme ke kultuře jako k zábavě, rozptýlení, k nějaké zajímavé nadstavbě.

Podělím se s vámi o příběh. Když se Angela Merkelová ujala funkce německé kancléřky, požádala mě, abych přijel do Německa. Měl jsem pomoci při řešení otázky, jak zařídit, aby německá ekonomika rostla. Jakmile jsem přijel do Berlína, položil jsem kancléřce tentokrát otázku já. Zeptal jsem se, jak chce zařídit, aby nejen německá ekonomika, ale také evropská a světová ekonomika rostla v době končící energetické éry.

Jsmo na samém konci velké energetické éry, v soumraku éry uhlí, ropy, plynu a urania. Soumraky éry trvají dlouho, tato fáze bude trvat několik desetiletí. Je ale jasné už teď, že problémy související s energiemi už dnes převažují nad přínosy. Co s tím uděláme? Soustředme se na naši kulturu, na náš příběh. Příběh naší společnosti je celý jen a jen o fosilních palivech. Jídlo, které jíme, je hnojeno petrochemickými hnojivy a pesticidy. Jídlo je kulturní příběh. Jak společnost pěstuje své potraviny, o ní mnoho vypovídá. Naše společnost pěstuje potravu za pomoci toxinů. Naše budovy jsou postaveny z petrochemických materiálů. Stejně tak naše farmaceutické produkty jsou vyrobeny

z petrochemických surovin. Totéž platí o většině oblečení, elektřině, dopravě, topení, světle, logistice atd. Celá naše civilizace stojí na fosilních palivech. Nyní se nacházíme v období několika hlubokých krizí. Jsme uprostřed totální bouře a jediným způsobem, jak ji přestat, je přehodnotit kulturní misi naší planety.

Krise číslo 1. Nacházíme se ve fázi, kdy se hrotí globální ekonomika. To, co se děje, nelze srovnat s Velkou hospodářskou krizí ve 30. letech. Problém je vážnější. Krizi číslo 2 představuje celosvětovou krizi energetiky. Jsme na konci energetické éry, v období soumraku celého dosavadního energetického režimu. Zatřetí – nyní konečně začínáme na vlastní kůži pociťovat reálné dopady klimatických změn, především v oblasti zemědělství a infrastruktury. Nemá smysl mluvit o kultuře, nemluvíme-li zároveň o těchto krizích, protože to jsou krize humanity. Kdokoli dnes ignoruje otázku, jak se postavit k těmto krizím a jak ve vztahu k nim přenastavit naše myšlení, je mimo.

Vraťme se k první krizi, ke globálnímu ekonomickému útlumu. To, co se dnes v ekonomice děje, není kreditní nebo bankovní krize, není to ani deregulace trhu – to vše jsou jen důsledky krize. Podstatou a prvotním problémem je něco úplně jiného, co souvisí s druhou průmyslovou revolucí. Druhá průmyslová revoluce znamenala obrovský rozvoj spalovacích motorů, automobilového průmyslu, elektrifikace, enormní rozvoj předměstí. V 80. letech jsme v Evropě a ve Spojených státech postavili obrovské množství dálnic, spoustu budov, vytvořili jsme velké množství pracovních míst. Celá druhá průmyslová revoluce stála na automobilovém průmyslu a stavebním rozvoji předměstských oblastí a dosáhla vrcholu v roce 1988. V roce 1989 začala recese v oblasti bydlení. Z té jsme se dostali v roce 1991, nicméně nepodařilo se nám to díky nové průmyslové revoluci. Na vyřešení této krize jsme utratili úspory, které se podařilo nashromáždit v průběhu celých dvaceti let druhé průmyslové revoluce. Na konci druhé průmyslové revoluce jsme vytvořili globalizovaný proces úspor z 50., 60., 70. a 80. let. V první polovině 90. let jsme ve Spojených státech začali vydávat kreditní karty. To všechno se týká kultury, vypovídá to o našem smýšlení v materiální rovině, o tom, co nás dělá šťastnými, zda a jak dokážeme vyžít. Evidentně nedokážeme. Vytvořili jsme kulturu kreditních karet. A pak jsme začali utrácet rodinné úspory. Když jsme je utratili všechny, uchýlili jsme se k bizarním nástrojům, kterými jsou hypotéky. Začali jsme se stěhovat do domů, za které jsme nezaplatili téměř nic a jejichž hypotéku jsme pak spláceli desítky let. Zadlužili jsme se a najednou nebylo z čeho dluhy splácet, vrchol rozvoje automobilového průmyslu byl dávno pryč stejně tak i vrchol rozvoje pracovních míst – nic je najednou nedokázalo nahradit, nebylo z čeho brát.

Ve Spojených státech jsme měli rodinné úspory na úrovni 9 %, dnes jsou na úrovni nula. Britové nás do této propasti rychle následovali. V Kanadě a Evropské unii jste na tom s 12 % rodinných úspor o něco lépe. Nicméně revoluce informačních a komunikačních technologií (ICT), internetová revoluce, o které se tolik mluví, nemohla a nemůže nikdy nahradit automobilovou

kulturu co do podpory rozvoje ekonomiky. Půjčka ve výši dvou trilionů dolarů, kterou chce Obama investovat do americké ekonomiky, nestačí. Celková výše dluhu domácností ve Spojených státech je dnes 12 a půl trilionů dolarů. Spotřebovali jsme vše, co bylo vytvořeno a našetřeno za druhé průmyslové revoluce. Ted' jsme v úpadku, v jakém jsme nebyli ani za Velké hospodářské krize. Globalizace funguje na principu, že američtí konzumenti kupují zboží celého světa. Myslí si snad ještě dnes někdo, že budeme ve Spojených státech dál kupovat zboží celého světa? Jsme švorc!

Druhou krizí je krize energií. Dalším principem, na kterém stojí globalizace, je princip nízkých cen energií, které umožňují přesunout pracovní sílu na levné pracovní trhy, například do Číny. Tam se vyrobí jídlo a spotřební zboží, které se pak v hotové podobě přesune zpět. Tento princip už dnes nefunguje. Když cena ropy překročila 50 dolarů za barel, přišla zásadní inflace, která zvedla ceny všeho počínaje potravinami a konče benzinem. To vše je odvislé od fosilních paliv, uhlí, ropy a plynu. Když se cena za barel ropy vyšplhala na 95 dolarů, každý rozumný člověk přestal nakupovat. Motor obchodu se zastavil. Tomuto momentu osobně říkám vrchol globalizace. To je hraniční stěna průmyslové revoluce postavené na fosilních palivech. Za tu stěnu se nelze dostat, protože motor obchodu se vždy znovu a znovu zadrhne. Jak jsme se k této zdi dostali? Určitě jste slyšeli termín *zlom ropy*. Jedná se o termín používaný v oblasti geologie a označuje okamžik, kdy je spotřebována polovina zásob ropy na celém světě. V dnešní době se o okamžiku, kdy zlom ropy nastane, vedou žhavé debaty. Optimistické předpoklady tvrdí, že se tak stane v roce 2035. Pesimistické předpoklady nejlepších geologů světa, kteří ve své práci používají nejmodernější počítačové simulace a do výpočtů zahrnují jak ropné a plynové rezervy na Středním východě, tak dosud neobjevená naleziště ropy stejně jako nové pokroky v efektivitě využívání ropy, uvádějí dokonce rozpětí let 2010 až 2020. V Severním moři došlo ke zlomu ropy před třemi lety. V Mexiku, v zemi čtvrtého největšího producenta ropy, k němu dojde v roce 2010. Hned nato bude následovat Rusko. Rozlučte se s Ruskem jakožto s ropnou mocností. Nevím, kdo z vědců má pravdu – zda ti optimističtější, či ti pesimističtější. Je to ale úplně jedno, rozdíl mezi jejich závěry činí maximálně 10 až 15 let. To je na přenastavení celosvětového přístupu k energiím a infrastruktuře velmi málo, což mě děsí.

Nicméně důvod, proč jsme na 147 dolarech za barel dosáhli vrcholu globalizace, vyplývá ze studie, kterou možná neznáte. Říká se tomu *zlom ropy na hlavu*. K tomuto zlomu ropy na hlavu došlo už v roce 1979, byl to vrcholový rok ropné těžby, vrcholové období rozvoje předměstí, vrcholový moment spotřeby ropy na hlavu. Kdybyste mezi lidi v roce 1979 rozdělili všechnu ropu, která na světě byla, množství, jež by připadlo na jednoho člověka, bylo v tomto roce nejvyšší možné. Od té doby jsme sice objevili nová ložiska, nicméně počet obyvatel planety od roku 1979 vzrostl mnohem rychleji než množství objevené ropy. Kdybyste tedy dnes rozdělili všechnu ropu světa mezi 6

miliard obyvatel planety, na každého jednotlivce by připadlo mnohem méně než v roce 1979. Když se Čína a Indie zapojily do druhé průmyslové revoluce, přivedly s sebou své obyvatelstvo – jednu třetinu světové populace. Vzniknuvší poptávka vyhnala ceny ropy nahoru. Přílišná poptávka a nedostatek zásob vedly k zadrhnutí se motoru na 148 dolarech za barel, k překročení nejvyššího možného vrcholu globalizace.

Zaprve máme tedy co do činění s globálním ekonomickým úpadkem, se soumrakem druhé průmyslové revoluce. Zadržené energie už nikdy nebude levná, dosáhli jsme vrcholu globalizace na 148 dolarech za barel.

Zatřetí dnes už pocítujeme skutečné hmatatelné následky klimatických změn. Jedinou kulturní otázkou, kterou si dnes lidská rasa musí klást, je, jak napsat nový příběh lidstva, který lidstvo zachrání. Tato záchrana se nemůže odehrát na trhu, ta se musí odehrát v rovině kulturní. Kde je náš nový příběh? Situace je mnohem vážnější, než si myslíme. V roce 2007 byla v rámci panelu EU prezentována zpráva OSN o klimatických změnách. Pracovalo na ní 2500 vědců ze 125 zemí po dobu 20 let. Tato zpráva přinesla šokující fakta. Všichni, kdo byli na tomto panelu přítomni, byli v šoku, protože zjistili, že se fatálně mylili. Já i všichni mí kolegové jsme se strašně zmylili. Po 30 let jsem ve svých knihách monitoroval klimatické změny a úplně jsem se mylil! Stále podceňujeme rychlost, s jakou se klimatické změny odehrávají.

Je tomu tak proto, že stále ještě nedokážeme odhadnout všechny spojitosti a návaznosti. Naše planeta je pro nás přes všechny výzkum velmi složitým ekosystémem. V pořadí třetí zpráva OSN o klimatických změnách byla vydána v roce 2001. Tato zpráva říká, že sníh z vrcholů světových hor navždy zmizí ve 22. století. Aktuální zpráva OSN říká, že tento sníh mizí už nyní, v reálném přítomném čase. Alpy, Pyreneje, Andy – z těchto pohoří zmizí sníh během následujících 30 let. Každý šestý obyvatel planety žije v údolích pod horami a je na sněhu z těchto hor závislý co do zavlažování, hygieny i pitné vody. Jak přesídlíme jednu šestinu celosvětové populace? To je jen první z řady problémů, které roztátí sněhu na světových horách přinese. Naši vědci se mimo jiné zaměřili na Karibský oceán. Přišli s tím, že ve 22. století se v karibské oblasti zvýší aktivita hurikánů – to se objevilo ve třetí zprávě. Čtvrtá zpráva už mluví o mnohem dřívějším příchodu ještě intenzivnějších hurikánů. Toto období nastává právě teď, je to skutečně pravda: podívejte se na Katrinu, Ritu, Gustava atd. Síla hurikánů v Mexickém zálivu se zdvojnásobila, respektive my jsme ji zdvojnásobili. Tady už nejde o akademickou debatu. Miliony Američanů od Floridy po Texas se k smrti obávají příchodu dalšího hurikánu, každé ráno s hrůzou sledují předpověď počasí a s každým dalším hurikánem znovu řeší, zda je zasáhne, nebo ne, zda mají odjet ze svých domovů, nebo zůstat. Po celém pobřeží od Maine po Houston dnes už ani nedostanete pojištění na dům. A to jsme teprve v roce 2009.

Podle našich vědců teplota planety v tomto století stoupne o celé 3 °C. To je ovšem průměrný, střední scénář, spíše optimistický než pesimistický. Pro vaši představu, pokud teplota stoupne „jen“ o tyto 3 °C, dostane se naše planeta na teplotní úroveň, na které byla před třemi miliony let. To znamená kompletně jinou faunu a flóru, naprosto jiný ekosystém, zcela jiné hydrologické cykly. Změny klimatu se vždy týkají hydrologických cyklů. Pokud teplotní vzestup udržíme mezi 2 a 3 °C – o to, aby se to podařilo, usilujeme v Bruselu a nikdo na to nechce přistoupit – riskujeme, že do konce 21. století vyhyne mezi 20 až 70 % všech živočišných druhů na Zemi. Ujasněme si, co to znamená. Za 450 milionů let existence planety Země se odehrálo pět takovýchto masivních vln vyhynutí. Po každé z nich pak trvalo 10 milionů let, než se znovu vytvořila původní biodiverzita. Vůbec si neuvědomujeme vážnost situace. Kdyby tomu tak bylo, už bychom dávno vymysleli nový kulturní příběh, v jehož rámci bychom zachránili naše živočišné druhy. Nechceme si připustit, že je v sázce naše vyhynutí.

A je to ještě mnohem horší. Tento týden byla publikována studie o tání permafrostu na Sibiři. Čtvrtá zpráva OSN se o této problematice také zmiňovala, nicméně naši vědci v tomto směru neprovedli žádné studie. Na studii, která byla zveřejněna minulý týden, se začalo pracovat minulý rok. Na jejím počátku vědci tvrdili, že v permafrostu na Sibiři dochází ke změnám. Minulý týden oznámili, že permafrost taje šestkrát rychleji, než jsme se domnívali. Proč nás má nějaký permafrost vůbec zajímat? Celá Sibiř je permafrost, to znamená, že se tu bavíme o celém jednom kontinentu. A co že je v permafrostu? Jsou v něm zásoby uhlíku z celého období před dobou ledovou. Sibiř před dobou ledovou byla krásnou travnatou savanou, žila na ní zvířata, rostla zde spousta druhů rostlin. Pak ale došlo k rychlému ochlazení planety a všechny uhlík na Sibiři zamrzl v permafrostu. Ten dnes taje a uhlík z něj uchází. Jak se led mění ve vodu, uhlík se uvolňuje ve formě metanu, který je 23krát jedovatější než oxid uhličitý. Vědci z Journal Nature teď oznámili, že se tak děje šestkrát rychleji, než jsme se domnívali před rokem. To je naprosto katastrofální.

A je to ještě mnohem horší. Teď vám chci říct něco, co by třeba i mohlo být zábavné, kdyby to nebylo tak smutné. James Hanson, šéf přes klimatologii ve vládě Spojených států amerických, nám se svým týmem v Bruselu připravil „pěkné“ překvapení. Minulý rok se vydali pod hladinu oceánu, aby prozkoumali obsah oxidu uhličitého. V Bruselu usilujeme o to, aby se obsah tohoto plynu v oceánech udržel pod hladinou 450 částic CO² na milion částic. Pokud se nám tuto hranici podaří zachovat, domnívali jsme se, tak se možná planeta v tomto století oteplí jen o 2 °C a možná můžeme tuto bouři ustát. James Hanson však přišel na to, že i když se nám podaří zachovat limit 450 CO² částic na milion částic – a upozorňuji, že na opatření, které by k tomu vedlo, nikdo nechce přistoupit –, oteplí se planeta do konce 21. století o 6 °C. To by znamenalo zánik lidské civilizace v podobě, v jaké ji dnes známe. Spíme. Nemá smysl mluvit o kultuře, nemáme-li nový příběh. Potřebujeme novou ekono-

mickou vizi, nový herní plán. Ale ještě více potřebujeme nový příběh, příběh lidské rasy, významu lidí na zemi, nový příběh naší budoucnosti, naší teleologie.

Nyní bych se rád zaměřil na ekonomiku. V rámci velkých ekonomických revolucí, těch opravdu zásadních, které se v historii lidstva odehrály, došlo vždy ke dvěma jevům. Zaprvé lidé v rámci těchto revolucí změnili organizaci energie na Zemi. Zadruhé – aby mohli změnit organizaci energie, museli změnit i způsoby komunikace. Zlomové okamžiky v historii lidstva nastanou vždy, když se zároveň odehraje energetická a komunikační změna. Stává se to jednou za čas. Takové dvojité revoluce pak změni úplně všechno, změni naši časoprostorovou orientaci, změni naše vnímání, naše vědomí – přimějí nás vyprávět nový příběh.

Dovolte mi vysvětlit to na příkladu. Určitě jste slyšeli o Sumerrech. Sumerové byli prvními lidmi, kterým se podařilo zachytit energii slunce skrze fotosyntézu v obilninách, zachytit tuto přidanou energetickou hodnotu. Logicky se tedy museli zaobírat otázkou, kdo obilí dostane, tedy otázkou distribuce, čímž započali proces diferenciaci společnosti. Obilí bylo také třeba skladovat, což bylo velmi složité. Sumerové museli vystavět kanály, k čemuž potřebovali zorganizovat tisíce dělníků, ale také logistiku potřebnou pro jejich zásobování, stravování a šacení. Museli se naučit – museli dát vzniknout – řemeslům potřebným k vystavění příkopů. Museli dát také vzniknout řadě specializovaných profesí potřebných k výstavbě a organizaci chodu sýpek, logistiky a distribuce. K tomu všemu byla zapotřebí revoluce v komunikaci, bylo potřeba to vše organizovat. Revoluce spočívala v něčem, čemu se říká cuneiform – písmo. Ve všech civilizacích, kde došlo k rozvoji vodní a hospodářské kultury (Střední východ, Indie, Čína, Mexiko), všude tam došlo zároveň k vynalezení a rozvoji písma, které bylo třeba k organizaci vodních a hospodářských systémů. Je třeba si uvědomit, že když se zároveň děje komunikační i energetická revoluce, znamená to zásadní zlom, v takových obdobích dochází k zásadním změnám v našem vědomí.

Jakmile jsme začali organizovat energii na Zemi, bylo třeba začít komunikovat jiným, novým způsobem. Došlo k přenastavení pochodů v lidských mozcích. Kultury lovců a sběračů jsou orální. Orální kultury samozřejmě přemýšlí jinak než kultury, které mají písmo. Naopak kultury, které mají písmo, přemýšlí jinak než kultury, které využívají tisk. První generace elektrického věku přemýšlela jinak než generace kultury tisku atd. S příchodem nových komunikačních režimů se tedy mění naše vědomí a naše myšlení. Zároveň s koncem fáze hydraulické kultury došlo k přerodu z animismu na polyteismus a později monoteismus. To je naše kulturní historie. Společnost lovců a sběračů se stala společností prvních městských osad a hřbitovů, prvního sebeuvědomění. Jeho produktem je Epos o Gilgamešovi, první příběh ze všech příběhů lidstva, který existuje v písemné formě. Ve společnosti lovců a sběračů by nikdy nemohl vzniknout, protože šlo o orální společnost a orální kulturu. Energie,

komunikace, vědomí, rozvoj sebeuvědomění – to vše je velmi hluboce propojeno. Ve středu toho všeho pak leží otázka, jak píšeme náš lidský příběh, jaká je naše role jakožto lidstva.

První průmyslová revoluce se odehrála mezi lety 1830 a 1880. V rámci ní se také odehrála jak komunikační, tak energetická revoluce, a to jak v Evropě, tak ve Spojených státech. Tisk neměl po dlouhá staletí žádný ekonomický účel, jeho účel byl čistě kulturní. Konkrétně se jednalo o masovou produkci náboženských textů, Bible v národních jazycích. Díky tomu se Martinovi Lutherovi podařilo vytvořit schizma v křesťanství. Masová produkce Bible v národních jazycích byla pro Martina Luthera tím, čím je dnes mladým lidem Google nebo MySpace. Poté přišla 30letá válka, Vestfálský mír, vznik národních států. To vše mělo vliv na náš kulturní příběh. Zpět k tisku, který neměl žádný ekonomický smysl nebo cíl až do okamžiku, kdy James Watt vynalezl parní motor a kdy jsme se stali společností páry a jejího průmyslového využití. Kolem roku 1830 se začal používat linotyp, parní technologie umožňující levnou a rychlou tiskařskou produkci. V návaznosti na to začal rozvoj masového vzdělávání, veřejných škol. Mezi lety 1830 a 1880 se pak rozvoj levného tisku, masového vzdělávání a veřejného školství překryl s rozvojem uhelného, parního a železničního průmyslu. A tak jsme měli co do činění s tím, čemu dnes říkáme průmyslová revoluce. Kdybychom byli zůstali u kodexu, těžko by byl nastal takovýto vývoj.

Ve 20. století přišla první generace elektřiny. Období telegrafu bylo přechodné, ale rozvoj telefonu se překryl s rozvojem ropného průmyslu a s rozvojem vznětového motoru. Nastala druhá průmyslová revoluce. Ta ale dnes končí, nacházíme se v době ekonomického úpadku, rozkladu, období energetické krize, platíme účet za minulost. Ocitli jsme se na konci jedné éry.

Rád bych také mimochodem řekl, že s tím, jak se mění nástroje, které používáme, mění se i náš přístup k tomu, na čem nástroje aplikujeme. Říká se, že když má člověk v ruce kladivo, celý svět vypadá jako hřebík. Žijeme metaforami, které jsou založeny na našich gestech, na našem chování. Společnosti vodního zemědělství žily vodními metaforami. V období rané průmyslové revoluce jsme žili mechanickými metaforami, po roce 1830 v období romantismu, když byla objevena elektřina, jsme začali používat elektrické metafory. Metafory, které používáme, se mění zároveň s nástroji, které používáme. Jsme hráči a zároveň tvůrci nástrojů. Tvoříme technologie za účelem manipulování, ovlivňování chodu světa. Jsme na prahu třetí průmyslové revoluce. Co nám k ní chybí, je příběh, kultura, přenastavení vzdělávacího systému, přenastavení lidské mysli. Za posledních 15 let se odehrála velmi zásadní revoluce v komunikaci: osobní počítač a internet. To zcela nepochybně změnilo školní třídy, kulturu a prostředí. Jaký je rozdíl mezi touto revolucí v komunikačních technologiích a mezi první elektrickou revolucí: telefonem, televizí a filmem? Rozdíl je v tom, že tato první revoluce v oblasti elektřiny byla centralizovaná, probíha-

la odshora dolů. Současná ICT revoluce je rozprostřená – to je klíčové slovo pro přehodnocení našeho příběhu. *Rozprostřená* – to znamená, že každý v této místnosti může skrze video, audio nebo text komunikovat, předávat a přijímat zprávy, jejichž doručovací doba je kolem 7 sekund, a to po celém světě.

Za deset let se nám komunikaci podařilo rozprostit a distribuovat mezi lidi. Našroubovali jsme tuto ICT revoluci na druhou průmyslovou revoluci, která spočívala v centralizované energii, centralizované infrastruktuře. To ovšem nefungovalo, protože tato komunikace není centralizovaná, ale distribuovaná, rozprostřená. Distribuovaná ICT revoluce má zcela novou antropologickou misi. V současné době se překrývá a propojuje s novým energetickým režimem. Distribuovaná energie organizovaná pomocí distribuované komunikace – v tom spočívá třetí průmyslová revoluce.

Co je to distribuovaná energie? Pojdme si to vysvětlit na srovnání s energií centralizovanou. Centralizované (dirigované) energie jsou ty, které nemáte doma na zahrádce, to jest uhlí, plyn apod. Dirigované centralizované energie se vyskytují jen v některých oblastech světa, k jejich vytěžení a zajištění je třeba obrovských finančních investic, k jejich organizaci obrovských geopolitických investic. Jde o energie využívané v hierarchizovaných systémech. Co to má společného s kulturou? Od dob vodního zemědělství jsme byli společností postavenou na centralizovaném patriotickém komunikačním a energetickém režimu. V době první a druhé průmyslové revoluce došlo k částečné distribuci energie. Postupná distribuce energie mění a změní všechno, včetně například genderových vztahů, lidské psychiky. Není náhodou, že se přechod mezi systémy centralizované a distribuované energie shoduje s dobou, kdy ženy dostávají možnost vést společnost.

Tato třetí průmyslová revoluce nám tedy nabízí pěkně distribuovaný, rozprostřený vzorec. Co jsou to tedy distribuované energie? Jsou to energie, které každý najde na svém vlastním dvorku. Sluneční svit je všude na světě, všude na světě každý den fouká vítr. Všude na světě je odpad, který je energeticky využitelný, v přímořských oblastech jsou pobřežní mořské proudy, které lze energeticky využít. Můžeme mít tolik energie, kolik potřebujeme, energie je distribuovaná, je všude.

Za předsednictví Angely Merkelové se Evropská unie zavázala k něčemu, čemu se říká *plán 20 – 20 – 20 – 20*. To znamená 20% zvýšení efektivity energie a nahrazení 20 % starých energií novými, což bude samozřejmě chvíli trvat; 20% zmírnění, zpomalení globálního oteplování do roku 2020. To znamená 27 států a 500 milionů obyvatel zavázaných k tomu, aby do roku 2020 bylo 20 % energií využívaných v Evropské unii obnovitelných. A 20 % energií EU, to znamená 33 % energie České republiky. V tomto závazku spočívá první pilíř třetí průmyslové revoluce. V distribuci obnovitelných energií. Logickou otázkou, kterou jsme si položili i v Bruselu, pak ale je, jak tyto distribuované energie získávat. Nemůžeme vystavět dostatek obřích sluneč-

ních a větrných elektráren, aby zásobovaly celou Evropu. I takové centrální elektrárny obnovitelných zdrojů jsou důležité, ale nejsou hlavní. Jsou totiž produkty myšlení 20. století, myšlení, které se zaseklo na centralizovaných energiích. Velké, centralizované solární a větrné elektrárny. Ano, jsem pro ně, ale jsou pouze přechodným prostředkem.

Pilířem číslo dvě je výstavba – budovy. S revolucí v komunikaci a v energii přichází většinou i revoluce v bydlení, v užitém prostoru. S vodním zemědělstvím, s kulturou, která organizovaně využívala vodu, přišel rozvoj prvních měst a nenápadné počátky kosmopolitního chování. Prvním kosmopolitním městem byl Řím: všechny cesty vedou do Říma. S příchodem první průmyslové revoluce vznikla první velká města s více než milionem obyvatel. Prvním takovým městem byl Londýn. Toho jsme dosáhli díky fosilním palivům. S druhou průmyslovou revolucí jsme pak začali s rozvojem předměstí. To znamenalo zcela nový přístup ke kultuře. Nyní zde mluvím o třetí průmyslové revoluci, v rámci níž se našimi elektrárnami musí stát naše vlastní domy, naše domovy. Každá budova může být zároveň elektrárnou. Každý obytný dům, kancelář, továrna – každá budova může být zároveň elektrárnou. Dáte na střechu solární panely a dostanete energii ze slunce. Na zeď připevníte malou větrnou elektrárnu, dostanete větrnou energii. Pokud bydlíte u oceánu, zachytíte mořské proudy. Nic víc nepotřebujeme.

V Evropě se nyní otvírají první takové energetické budovy. V Zaragoze ve Španělsku je největší továrna na Opel v Evropě, vyrábí půl milionu aut ročně. Před pár lety jsem se na ni byl podívat a říkal jsem si, jak obrovskou má tahle továrna střechu. Loni na podzim General Motors tuto střechu pronajal jedné francouzské společnosti, která do ní investovala 78 milionů dolarů – nechala ji pokrýt solárními panely. Tato střecha nyní produkuje 10 megawattů elektrické energie, což je dostatek elektřiny pro 4700 domácností. To všechno z jedné střechy. A další společnosti následují. Můžete si postavit dům, který bude vyrábět víc energie, než spotřebujete. Až se toto začne dít, nastane ekonomická revoluce. Chcete nastartovat novou ekonomiku? Toto je cesta. Nová ekonomika je vždy o nových způsobech výstavby.

Nicméně v Bruselu čelíme otázce spojené s třetím pilířem: jak skladovat obnovitelnou energii? Vítr nefouká neustále, slunce nesvíti bez přestávky, obnovitelné energie jsou využitelné přerývaně. To jsem také řekl Romanu Prodimu v roce 2003, když byl předsedou Evropské komise. Řekl jsem mu: „Romano, pokud bude v roce 2020 například v České republice 33 % energie pocházet z obnovitelných zdrojů a na pár týdnů přestane svítit slunce a foukat vítr, co budeme dělat?“ Romano odvětil, že je to velmi dobrý postřeh. Tak jsme zadali výzkumný projekt v hodnotě dvou miliard EUR na výzkum a vývoj skladování vodíku. A posléze sedmimiliardový projekt na jeho uvedení do praxe. Co je vodík? Vodík je základním prvkem v našem vesmíru. Zároveň je nejlehčím prvkem. Využívá se jako zdroj energie a při tomto jeho využití jsou jedinými vedlejšími produkty voda

a teplo. Zrovna dnes se vrátila skupina amerických astronautů z vesmíru. Astronauti už 30 let cirkulují kolem planety Země v raketách, které jsou poháněny high tech vodíkovými buňkami. Tedy pokud si doma začnete vyrábět energii ať už za pomoci solárního panelu na střeše nebo malé větrné elektrárny, kterou umístíte na zeď domu, nebo třeba pomocí biomasy – co uděláte s energií, která vám bude přebývat? Vzpomínáte si na hodiny chemie na střední? Dáte anodu a katodu do vody a všechen vodík vyublá na povrch, vy ho uskladníte a až budete potřebovat elektřinu, protože přestane svítit slunce a foukat vítr, přelijete ho zpět a zase z něj bude elektřina. Je to elegantní.

Čtyři pilíře. Prvním je distribuovaná energie. Druhým domy, které jsou zároveň elektrárnami, stejně jako jsou dnes naše osobní počítače našimi komunikačními prostředky. Třetím pilířem je uskladňování energie pomocí vodíku. Pilířem číslo čtyři je pak propojení se komunikační a energetické revoluce, které vyústí v nový příběh. Použili jsme vědu k vytvoření internetu, exaktní vědu. V nadcházejících 25 letech musíme být schopní použít exaktní vědu k novému „sesíťování“ energie v České republice a v celé Evropě. V horizontu 25 let musíme všichni vyrábět svou vlastní energii, miliony obyvatel Evropy musí vyrábět svou vlastní energii, stejně jako dnes už vyrábí své vlastní informace, používají distribuované informační kanály. Tuto energii pak musíme uskladňovat vodíkem, stejně jako dnes skladujeme informace a musíme mít možnost se o ni dělit například Evropou právě pomocí onoho „sesíťování“, nové energetické sítě. První takové chytré sítě, které toto umožní, budou v Evropě nainstalovány již v tomto roce. Na svém domě pak budete mít pokrokový digitální měřič. Vše bude potřeba udělat znovu, protože stávající síť je zastaralá, je přes 60 let stará, rozpadá se a už neslouží tak, jak by měla, není dokonce ani digitální. Na tu novou síť se pak připojí každý elektrický přístroj v České republice i ve všech ostatních evropských státech, takže budeme mít přehled o tom, jakou aktivitu v každém jednotlivém okamžiku vyvíjí například každá pračka. V okamžiku, kdy kdekoli v Evropě poptávka po elektřině převyší nabídku, software, na jehož principu bude síť fungovat, dá všem pěti milionům pračkám signál, že je potřeba o polovinu zkrátit máchání. Každý, kdo si koupí připojení na tento software, bude mít obrovskou výhodu. Cena elektřiny každého, kdo bude na software napojen, se bude neustále měnit, každou hodinu, každou minutu. Budete vyrábět vlastní energii, její přebytky budete moci přes síť okamžitě prodávat, jakmile bude obrazovka měřiče ukazovat nápis *sell*, budete vědět, že vaši přebytečnou energii někdo odkupuje. Tomu se říká distribuovaný kapitalismus. To je energie v rukou lidu. To je to, co přepíše náš příběh. Pamatujete? Nástroje, které používáme, ovlivňují naše metafory. Metafory jsou důležitými součástmi našich příběhů, příběhy tvoří důvěru. A důvěra nám umožňuje vytvářet trhy a obchod. Je to cyklus.

Distribuovaný kapitalismus znamená, že se účastníme všichni. Distribuovaný kapitalismus je zároveň odpovědí na otázku, na kterou jsme nemohli přijít posledních 30 let. Jak zásobit Evropu energií vyrobenou jen a pouze v solárních a větrných

elektrárnách? Nedokázali jsme na to přijít. Neustále jsme si říkali: ano, solární a větrné elektrárny, to je sympatické, ale jak z nich zásobit celou Evropu? Pořád jsme byli přesvědčeni, že stále potřebujeme a potřebovat budeme uhlí, plyn, ropu a uran. Celých 30 let nám trvalo, než jsme našli odpověď. Teď ji máme. Nejnovější revoluční technologie v oblasti IT se nazývá IT síť. Ta se dnes rozmáhá v obchodních vztazích po celém světě. Když sečtete sílu stovek osobních počítačů, nedojdete k převratně vysokému číslu. Pokud je ale propojíte („sesíťujete“), jejich síla se zněkolikanásobí, daleko přesáhne sílu – energii –, kterou by byl schopen vyrobit jeden obří superpočítač. Princip IT sítě lze aplikovat na energetiku, každý z nás může vyrobit trochu energie a to, co nespoteřebuje, poslat zpět do sítě. Každý z vás, kdo tu sedí a je mu méně než 40 let, ví, o čem mluvím. Všichni studenti, mladá generace ví, o čem mluvím: YouTube, MySpace, Wikipedia, sdílení souborů, Linux... Většina generace nad 50 let nechápe.

Hudební společnosti nedokázaly včas předpovědět sdílení souborů, a tak prohrály. Televize a noviny nedokázaly včas předpovědět příchod blogové sféry, také prohrály. Říkám jen to, že chtít nechtě míříme k distribuovanému kapitalismu. Ten ale vyžaduje nový příběh. Naše nástroje tvarují naše metafory, které se pak stávají součástmi našeho příběhu vytvářejícího důvěru a sociální vazby. Na jejich základě tvoříme obchodní a vládní modely odrážející náš příběh, který sami o sobě a o našem vztahu k přírodnímu řádu vyprávíme. Příběh, o kterém mluvím, by mohl být příběhem o udržitelném světě. Možná. Nevím, jestli k němu včas stihneme dojít. Pokud ano, velký přínos to bude – mimo jiné pro rozvojový svět. Bezmocní lidé jsou dnes bezmocní především proto, že nemají přístup k energiím. Globalizace stojí na centralizovaných energiích, tedy na energiích, které se k velkému procentu celosvětové populace nikdy nedostanou. Až 30 % světové populace nemá a nikdy nemělo elektřinu. Dalším 20 % se jí dostává jen občas. Pokud jste někdy byli v nějaké rozvojové zemi, víte, že elektřina tam funguje jen jednou začas. Pokud jsme rozvojovým zemím nebyli schopni dodat elektřinu při ceně 3 dolary za barel, při ceně 50 za barel se nám to zcela jistě také nepodaří. Pokud se nám ale v USA a v Evropě podaří přejít na systém distribuované energie, můžeme na něj přivést i jižní polokouli a v kombinaci s finanční podporou tak obyvatelům rozvojových zemí přinést přístup k energiím. Každý dům na světě by měl mít na střeše solární elektrárnu, na zdech větrnou elektrárnu atd. Až tomu tak bude, nebudeme muset být závislí na ruském plynu a na ropě ze Středního východu. Můžeme toho dosáhnout, otázkou zůstává, zda se nám to opravdu podaří.

Dle mého názoru v tom musí spočívat další krok směrem k evropské integraci. Evropská integrace začala v oblasti energetiky. Na počátku šlo o uhlí, ocel a uran. Za 50 let se pak podařilo vytvořit politickou unii, založenou na Maastrichtské smlouvě, finanční unii se společnou měnou i zeměpisnou unii s 27 státy. Nešlo to vždy zcela hladce, ale dokázali jste to navzdory veškeré nepravděpodobnosti. Dalším krokem teď musí být dosažení

integrované logisticky propojené unie fungující v postuhelném energetickém režimu. V samotné Evropě máte 500 milionů spotřebitelů, dnes jste vedoucí ekonomikou světa. HDP 27 států v Evropské unii je vyšší než HDP 50 států v USA. V USA se na Evropu díváme jako na muzeum, ale vy nejste muzeum, jste vedoucí ekonomika. Jste největší exportér na světě, na prvním místě před USA, Čínou a Indií. Euro je v současné době jedinou perspektivní měnou. Máte 500 milionů vlastních spotřebitelů, 500 milionů přidružených spotřebitelů v oblasti Středozevního moře a severní Afriky. Máte tedy miliardu lidí, a proto potřebujete vytvořit perfektní logistickou infrastrukturu, která umožní všem zemím od Irska po severní Afriku být součástí jednoho obchodu. V praxi to znamená, že to, co vyrobíte v České republice (např. energii, kterou vyrobíte z bioodpadu), se může stát předmětem dělby například s Iry. Ti se naopak o energii ze svých větrných elektráren rozdělí s Nory. Ti nadbytečnou energii vyrobenou v norských vodních elektrárnách pošlou do Francie. Lokálně vyrobená energie bude sdílena napříč regiony, dojde k energetické integraci a Evropa se tak stane vlajkovou lodí udržitelnosti. Pokud toho dosáhneme, máme možná šanci zastavit vlastní zkázu.

Vraťme se ke kultuře. Můžeme mít dobrý ekonomický plán na třetí průmyslovou revoluci a Evropská unie tento plán má. Dnes tu s námi jsou lidé z evropských institucí. Parlament Evropské unie před dvěma lety vyzval ke třetí průmyslové revoluci. Jsme na cestě ke třetí průmyslové revoluci, ale potřebujeme se tam už konečně dostat. Abychom se tam dostali, je třeba jedné zásadní věci. Ta se dá ovlivnit i z této místnosti. Musíme začít myslet jinak. Jde jen o to všechno dobře vymyslet. Tam, kam se chceme dostat, se nedostaneme, nezměníme-li způsoby myšlení. A to rychle, opravdu rychle. Nejen naše způsoby myšlení, ale i naše příběhy, vzdělání a kulturu. Musíme se pohnout od geopolitiky k politice biosféry. Od Vestfálského míru neustále myslíme jen v rámci geopolitického kontextu. Národní státy soutěží s národními státy o zdroje a suroviny. Nyní je načase začít se zabývat politikou biosféry, uvědomit si, že jsme živočišným druhem, který je součástí jedinečné planety – biosféry, za niž musí být každý z nás zodpovědný.

Jak se do této fáze dostaneme? Jak lze rychle přenastavit lidské smýšlení? V dějinách lidstva najdete období, kdy se lidské myšlení změnilo rychle a radikálně. Bylo tomu tak vždy, když nastaly revoluce v oblasti energií a komunikace. Skutečná historie se dá vyčíst z příběhů, filozofové nemají klíč k historii, mají ho kulturní antropologové. Lovci a sběrači (orální mytologická kultura, mytologické vědomí), vodní kultura (teologické vědomí), první průmyslová revoluce (ideologické vědomí), 20. století (psychologické vědomí). Dnes, na prahu třetí průmyslové revoluce – dramaturgické vědomí. A možná jsme na cestě k biosferickému vědomí, v rámci něhož začneme o sobě samých smýšlet ne jako o autonomních já, ale jako o součástech sítě vztahů, které nás formují. K tomu směřujeme.

Vyrůstal jsem v době, kdy všichni stále věřili osvícenské ideji, že jsme všichni autonomní. To bylo naším cílem – být autonomní, protože jsme věřili, že právě to nám přinese svobodu. V době, kdy jsem vyrůstal, jsme svobodu definovali jako schopnost být autonomní a mobilní. To byl *naš* kulturní příběh. Autonomní a mobilní – automobil. Proto máme tak rádi auta. Autonomní a mobilní, ostrov sám pro sebe. Byli jsme přesvědčeni, že čím je člověk autonomnější a mobilnější, tím má větší přístup k majetku a bohatství, a čím má větší přístup k bohatství, tím je svobodnější. To byl náš příběh. Dnes ale zjišťujeme, že Jefferson se spletl. Že život, svoboda a štěstí v podstatě znamenalo život, svoboda a majetek. Měli-li jste majetek, mohli jste být šťastnější. V současné době veškerá realita i studie vypovídají něco, co už ale přece dávno sami víme. Pokud jste opravdu chudí, nemůžete být šťastní, protože jen přežíváte. Nemáte možnost ani čas na empatii, protože se jen snažíte přežít. Nicméně jakmile člověk dosáhne hranice majetku, která mu umožní žít udržitelně kvalitní život, každý majetek navíc pak už má na lidské štěstí jen negativní vliv. O tomto procesu byly udělány stovky studií, všechny se shodují. Pokud je tomu skutečně tak, pak to znamená, že svoboda existuje jen do okamžiku, kdy máme pocit, že jsou uspokojeny naše základní umírněné potřeby. Jakmile pak začneme vytvářet majetek navíc, začne nás většinou náš vlastní majetek vlastnit a svoboda nám uteče mezi prsty.

Dnes zjišťujeme, že existuje jiná definice svobody. Nespočívá v exkluzi, ale v inkluzi. Pokud tvrdíme, že lze kvalitu života měřit mírou, do jaké máme v životě dobré a kvalitní vztahy s ostatními lidmi, pak je člověk svobodný do té míry, do jaké si dokáže vytvořit hluboké vztahy založené na empatii. Svoboda není o exkluzi, ale o inkluzi. Člověk, který je ostrovem sám pro sebe, není svobodný. Mně je přes šedesát, a když se ohlédnu zpět, ty skutečně hodnotné momenty v mém životě byly momenty empatie, okamžiky, kdy jsem zažil nějaké propojení s dalším člověkem. Tyto vztahy, které nás dělají svobodnými, úzce souvisí s kvalitou života. Musíme redefinovat svobodu. Musíme redefinovat realitu, postavit ji na tom, že nemáme být autonomní, ale naopak začlenění do sítě vztahů. Americký sen je o osobní příležitosti a úspěchu. To je hezký příběh, nicméně stojí na autonomnosti a exkluzi. V Evropě máte jiný sen. Devět z deseti Evropanů vám po dvou minutách váhání a škrábání se na hlavě na tuto otázku odpoví, že snem v Evropě je kvalita života. To je ovšem o společném úsilí a spolupráci komunit. Dosažení tohoto snu vyžaduje, abychom všichni byli solidární, protože zboží, které všichni chceme, je společné přírodní zboží. Neříkám, že máme zcela upustit od individuálních příběhů, říkám jen, že musíme pochopit, že ty jsou odvislé, jsou součástí kolektivního *my*.

To je ten sen, díky kterému se možná posuneme k nezaujatému vědomí globálního světa. Nevzdávat práci na individuálním *já*, ale být si vědomi toho, že individuální *já* je nedílnou součástí kolektivního *my*.

Co se kvality života týče, zeptáte-li se Američana, co je tím snem, většinou řekne *růst*, Evropan řekne *udržitelný rozvoj*, Američan řekne *vlastnická práva*, Evropan *lidská práva*. Američan řekne *pevná vláda se silným militantním profilem*, Evropan řekne *mírová iniciativa*. Američan řekne *žít pro práci*, Evropan *pracovat pro život*. Neříkám, že Evropa je bezchybná. Není, Evropa je hrozná. Ale to je Amerika také. Říkám jen to, že evropský přístup je více nasměrován na cestu, po níž se musíme vydat. To jest na cestu, na které zajistíme kvalitu života, redefinujeme svobodu jakožto inkluzi, rovné možnosti, vztahy a jejich smysl, a pochopíme, že v lepším a trvale udržitelném světě jsou sociální a lidská práva důležitější než práva vlastnická.

Poslední, co bych rád zmínil, je otázka vzdělávání. Slyšel jsem zde některé projevy, které se týkaly vzdělání. Musíme přenastavit celý přístup ke vzdělání. Říkám vám upřímně, že náš dnešní vzdělávací systém je hrozný a příšerný. Naprosto k ničemu. Stále učíme naše děti stejným způsobem jako v době mezi dvěma světovými válkami – aplikujeme na ně přístup Frederica Taylora, přístup vědecko-společenského managementu. Ten spočívá v následujícím: ať jsou hlavně produktivní, ať pracují efektivně, ať jsou zajímavé pro trh. Víím, že většina z vás, co tady sedíte, to chcete změnit. Nejde ale jen o to změnit to – musíme to změnit zásadně. Primární základní kulturní příběh je vždy o prostoru a času. Kulturní příběhy jsou vždy především o chování, času a prostoru. A jaký je primární časový příběh moderní doby? Jaká je nejzákladnější hodnota spojená s časem? Efektivita. O to všem jde. To je náš kulturní příběh. Efektivita je ovšem v našem současném podání naprosto novým termínem. Když se podíváte do Slovníku anglického jazyka Samuela Johnsona z roku 1740, význam slova efektivní je tam následující: inspirovaný Boží silou. V 19. století ovšem konstruktéři, inženýři a vědci zkoumali entropii a proudění energií v různých přístrojích, a tím ten výraz redefinovali. Efektivita od té doby znamená co největší možnou produktivitu plynoucí z co nejmenší možné časové, finanční a pracovní investice. Tuto ideu jsme vzali za svou, stala se součástí každého z nás. V čem je problém? Chováme se snad k lidem, které máme rádi, efektivně? Řekli byste někomu, koho milujete: miluju tě, a proto teď maximalizuji tvou výrobu, tvůj produkt a minimalizuji čas, práci a energii, kterou do tebe investuji? Na tomto principu ale stojí náš školní systém. To zásadní, co se děti ve škole učí, není psaní a počty. Učí se tam především, jak přistupovat k času a prostoru. To konkrétně znamená, že se učí být efektivní. Může ale člověk například mít efektivní intimní vztah? Nebo zažít čistou radost, která je efektivní? Můžeme být empatictí způsobem, který je efektivní? Naše děti ve školách učíme efektivitě, která je prospěchářská, zacílená na prospěch a užitek. Nakonec vše, co jim tímto předáme, je to, že ze všeho musí být nějaký prospěch, že vše musí vést k nějakému dalšímu užtku. Proč jsem efektivní? Abych měl/a dobré známky? Proč mám dobré známky? Protože lépe najdu práci. Atd. Takto přemýšlí celé generace lidí. Je třeba začít pracovat na výchově lidí k tomu, že jsou důležitější věci než užitek, že prospěchářské chování není tím nejlepším možným, že lidé sami jsou cílem, nikoli

prostředkem. Tím musíme zahájit práci na našem novém příběhu. To efektivita nás dostala tam, kde jsme, co se životního prostředí týče – ke klimatickým změnám. Nyní musíme dosáhnout rovnováhy mezi efektivitou a udržitelností. Co se vnímání prostoru týče, jsme přesvědčeni o tom, že nám prostor patří, že mu vládneme. Dokonce si myslíme, že i znalosti a vědění nám patří. „Vědění je moc,“ řekl Francis Bacon. Myslíme si, že vědění ovládneme. Nyní ale přichází generace učitelů, která říká, že tak to není. Vědění není něco, čím vládneme, vědění je něco, co existuje v prázdném prostoru mezi jednotlivými myslmi, v prázdném prostoru, kterému říkáme kolektivní *my*.

Pomalou přicházíme s konceptem spolupráce – to slovo už jsem tu dnes zaslechl. Ruku v ruce s distribuovaným kapitalismem musí jít kolaborativní myšlení. Musíme ho ale především zavést do školních tříd. Naše děti, alespoň generace přelomu tisíciletí, už částečně myslí kolaborativně, distribuovaně, a to za pomoci počítačů a internetu. Musíme zavést nové vzdělávací modely, které budou stát jen a jen na kolaborativním myšlení, tedy na přístupu k vědění nikoli jako k něčemu, co nám patří, ale k něčemu, co nás vede k fantazii a ke kreativitě. Ta je založena na empatii, protože všichni hledáme vazby, cit, sounáležitost a vztahy.

Vím, že jsem se o této otázce hodně rozpovídal, ale je tomu tak proto, že ji opravdu považuji za zásadní. Ať jsem v Bruselu nebo ve Spojených státech nebo kdekoli v Evropě, všude je to do očí bijící. V kulturní oblasti nás čeká velký úkol, kterým je urychleně napsat nový příběh, díky němuž lidská rasa možná bude mít šanci vyrovnat se se současnou krizí. Musí přetvořit metafory, příběhy, vzdělávací systém. To všechno musíme vzít a od základů změnit. Musíme to navíc stihnout ještě v této generaci. Potřebujeme vzdělávací systém a kulturní příběhy, které odrážejí distribuovaný a kolaborativní charakter světa. Dokážeme-li zavést na světě princip kolaborativnosti a distribuovanosti, pochopíme-li, že jsme nedílnou součástí celého společenství, že jsme vázáni a zavázáni vztahům na této planetě, pak máme šanci. Jestli ji využijeme, to nedokážu říct.

Upřímně z celého srdce věřím, že vy, mladá generace, se těchto změn dožijete. Obávám se ale, že pokud rychle neotočíme stránku, pokud urychleně nezačneme myslet globálně, urychleně nepřepíšeme naše příběhy, nezvládneme to. Znam statistiky, znám studie, mluvím s vědci, kteří je dělají. Jsou k smrti vyděšení. Ano, doufám, že se zároveň strašně mylí, ale nemyslím si, že tomu tak je.

Poslední, co zde chci říct, je toto. Když skončila druhá světová válka a holocaust, řekli jsme si nikdy víc. I když to tak někdy nevypadá, všichni usilujeme o vazby na druhé. Nebudu se tady pouštět do přednášky o teorii citu, chci jen říct, že velmi zásadní roli v tomto všem hraje způsob, jakým vychováváme a vzděláváme naše děti. Malé dítě hledá především cit a vazby, chce mít jistotu, že je mu nasloucháno, že je na něj reagováno, v neposlední řadě má touhu objevovat. Abychom mu to poskytl,

musíme se velmi snažit. Je těžké v rámci rodičovství to vše vybalancovat. Není to navíc potřeba jen v rámci vztahu rodič-dítě, ale i ve školách. Školy mají za úkol vytvořit vazby mezi novým malým jedincem a starší generací. Pak musí také školy dětem poskytnout možnost objevovat. Pokud se to nepodaří do deseti dvanácti let dítěte, dítě je ztraceno a začne se uchýlovat k zástupným formám chování, je narušené. Agrese, násilí, libido; to všechno jsou jen náhražky, ke kterým se uchylujeme, když se nám nedostává toho, co hledáme. Když se nám nedostává citu, sounáležitosti a intimity. Je třeba dosáhnout perfektního systému, kdy v tomto ohledu bude škola navazovat na rodiče a obě tyto instituce – rodičovská i školní – to budou mít za cíl.

Na závěr bych rád řekl, že od konce druhé světové války se nám podařilo přijmout mezi sebe mnoho skupin, které do té doby byly na okraji – například ženy, které byly na okraji od počátku vodní kultury, poté děti, postižené a gaye. Za posledních 50 let se nám podařilo zásadně zmenšit počet lidí a skupin na okraji. Teď je ale třeba udělat další krok, a tím je zařídit, aby každý člověk a každý tvor na této zemi měl právo na svůj rovný díl energie, aby mohl existovat a rozvíjet se. Musíme myslet na zatím nenarozené děti, zatím nenarozené tvory, musíme jim zajistit toto právo, právo na to, aby i oni stejně jako my měli možnost zažít život na téhle planetě. Považujeme život za něco cenného, každý den to dokazujeme tím, jak na něm lpíme.

Naší misí v kulturní oblasti je přepsat náš příběh, postavit se čelem problémům, které před námi stojí, problémům souvisejícím s hroucením se ekonomiky a s kolapsem důvěry. Postavit se čelem tomu, že jsme na konci energetické éry, i tomu, že jsme zapříčinili klimatické změny, které mohou vést k našemu vyhynutí.

Musíme se do toho ponořit, přenastavit přístupy k výchově, vychovat generaci, která bude fungovat na principu kolaborace, bude přemýšlet distributivně a konečně pochopí, že individuální *já* nestojí vždy nad kolektivním *my*. Tato nová generace nám musí pomoci uvědomit si, že jsme součástí všeho ostatního na Zemi, že jsme se vším propojeni. Pokud to pochopíme, možná máme šanci zachránit Zemi a sebe.

Curriculum Vitae

Jeremy Rifkin je prezidentem washingtonské Nadace pro ekonomické trendy, poradcem Evropské unie a pedagogem programu pro vzdělávání výkonného firemního managementu na Warthově institutu Pensylvánské Univerzity. Jeremy je také předsedou kulatého stolu podnikatelů zaměřeného na otázky třetí průmyslové revoluce (Third Industrial Revolution Global CEO Business Roundtable). Ten shromažďuje sto reprezentantů největších amerických a evropských korporací, kteří chtějí reagovat na výzvy třetí průmyslové revoluce, konkrétně problematiku ekonomického oživení, energetické bezpečnosti a klimatických změn.

Odkaz:

www.foet.org
